

A THEALTER nélkül Szeged egy másik város lenne

IBOS ÉVA INTERJÚJA BALOG JÓZSEFFEL, FÁBIÁN ZSOLTTAL ÉS MARTINKOVICS KATALINNAL

Az első három évben még úgy hívták, hogy Szabad Színházak Országos Találkozója. A kezdő évad szervezését az avantgárd törekvéseknek teljesen ellentmondóan hangzó Színházi Páholy Egyesület tagjai bonyolították, de már akkor is Balog József vezetésével. A romantikus kezdetekről és az ellenakarat dacára is reményteljes jelenről beszélgettünk a THEALTER vezérkarával, Balog József művészeti vezetővel,

Martinkovics Katalin pénzügyi igazgatóval és Fábíán Zsolt hajdani fesztiváligazgatóval.

– Kezdjük egy rövid, személyes felidézéssel, milyenek látjátok magatokat, illetve a színházhoz való viszonyotokat 25 évvel ezelőtt?

Fábíán Zsolt: – Egyfajta elemi érdeklődés és nyitottság volt bennem mindenféle kulturális tevékenység iránt. Az egyetemen különféle áramlatokba csöppentünk bele: filmklub, színház, Szörényi tanár úr irodalomórái, mondhatni, *all inclusive* volt a légkör, ráadásul minden átjárható volt.

Martinkovics Katalin: – A színházhoz való viszonyom már a gimnáziumban eldőlt, mivel a szentesi drámatagozatra jártam, később pedig, egyetemistaként több amatőr színházi csoporttal is dolgoztam. Erre a korszakra én is úgy emlékszem, és ezzel egyben a fesztivál elejére, hogy egy éhség volt mindenkiben, egyfajta mindent akarás. Erre az időszakra esett az ország nyitása, ekkor hullott le a vasfüggöny, s a kíváncsiság a túloldalon lévőkhöz épp úgy megvolt, mint bennünk. 1991-ben rendeztük meg az első fesztivált, '92-ben jött létre a MASZK Egyesület, mert ekkor már lehetett civil szervezeteket alapítani, mi pedig szerettünk volna forrást teremteni saját munkakörülményeink javítására...

F. Zs: – ...munkát mondasz, pedig akkoriban ezt nem munkának tekintettük, hanem napi életformának...

M. K.: – ...igen, de hamar kiderült, hogy ezzel nem csak magunknak tudunk jobb helyzetet teremteni a színházcsináláshoz. Másokban is megvolt az igény, ezért lett közönsége az előadásainknak, továbbá ezért kaphattunk olyan sok segítséget az első években a szakmabeliektől és a civilektől.

Balog József: – Az én személyes motivációm abból a felismerésből adódott, hogy egy fesztivál lebonyolításának köze van a művészethez. Mert az energiák és az egymásra hatások hihetetlen mennyiségű erőt kölcsönöznek mindenkinek, aki ebben a folyamatban részt vesz. Az első évtizedben Zsolttal mi játszottuk a jó rendőr–rossz rendőr párost, Kati egyensúlyozott, s ez egy jól működő munkamegosztás volt, mert nagyon fontosak a személyes leosztások.

– *Hogyan emlékeztek vissza a kezdetekre?*

B. J.: – Az egy vad évtized volt, művészi értelemben szó szerint szabadrablást folytattunk, hiszen olyan emberek érkeztek a fesztiválra, akiket sosem láttunk előtte. Voltak persze, akik elküldték a VHS-kazettáikat, de sok minden blindre ment, és néha találat született. Az ügykezelésnek és a pénzügyeknek még nem volt rutinja, olyan is előfordult, hogy millió forintokkal rohagáltunk az éjszakában, vagy egy kocsmában váltottunk valutát, hogy kifizethessük a felépőket, mert akkor még nem volt se internet, se utalás.

F. Zs.: – A MASZK Egyesületet azért hoztuk létre 1992-ben, mert szerettünk volna magunknak valami infrastruktúrát kialakítani: a MASZK a második évtől bonyolítja a teljes hátteret. A folyamat 1994-re pörgött a maximumra, ekkorra alakult ki valamiféle egyensúly, s ebben az évben kapta a fesztivál a THEALTER nevet. 2000-re állt be a technikai működés, akkorra alakult ki egy olyan szervezési-gazdasági módszertan, ami azóta sem változott.

– *Mit jelent pontosan a 'thealter' szó? Azt hiszem, ezen már nem gondolkozunk, és a kifejezést összemossa az agyunk a 'theater'-rel.*

F. Zs.: – A 'the alter' változatot jelent, ami egybeírva, mintegy rövidítve magába rejt a 'the alternative theater' kifejezést is. De a MASZK-ot is felfoghatjuk szójátéknak aszerint, hogy a magyar alternatív színházak központját, vagy egy színházi központnak az alternatíváit értjük alatta.

– *Nagyon eleven volt a 80-as években Szegeden az egyetemi, illetve a kőszínháztól független színházi élet. Hasonló státuszú csoportokkal vettétek fel a kapcsolatot?*

M. K.: – A szegedi csoportoknak természetes terepe lett a fesztivál, kezdetben nem csak szerveztünk, de játszottunk mi is. A külföldiek közül rögtön olyan nagy nevekkel kerültünk kapcsolatba, mint az orosz Derevo, vagy az Eugenio Barba vezette Odin Teatret. Ez utóbbi a legeslegelső partnereink közé tartozott, pedig ők már akkor is a világ egyik legjelentősebb színházi műhelyének számítottak. Rengeteg segítséget kaptunk tőlük, többek között tréninganyagokat. A bennünket övező kíváncsiságnak ráadásul megvolt az a hozadéka is, hogy a külföldi csoportok nem nyugat-európai áron érkeztek ide.

– *Zsolt, te jó ideje nem vagy benne a THEALTER csapatában. Miért váltál ki?*

F. Zs.: – 1996-ban volt egy válságos évadunk, és bár nem függ össze vele, de épp ettől az évtől kezdtem el autodidakta módon számítógépes kiadványtervezéssel foglalkozni. Pár évig a ket-

tő megfért egymás mellett, de 2000-ben a két tevékenységem már annyira összemosódott, hogy az tarthatatlanná vált: ekkor kellett szétválasztani őket, mert egy üzleti meg egy non-profit ügymenet teljesen más attitűdöt kíván. Azóta kizárólag az üzleti étellel foglalkozom, de még sokáig én terveztem a MASZK kiadványait.

– Mikor jött el az a pont, amikor – legalábbis a szervezést illetően – megszűnt az eufória, és egyre több munkát kellett beletenni abba, hogy a fesztivál úgy működjék, mint a hőskorban?

M. K.: – Voltak nehézségeink korábban is, de egyértelműen 2010 a fordulópont. Azóta egyre fokozódik a nyomás és az adminisztrációs teher a civil szervezeteken, illetve az úgynevezett alternatívokon. Félig viccesen azt szoktam mondani, a kezdet kezdetén az egész fesztiválról gyártottunk annyi papírt, mint amennyit ma egyetlen nap alatt! Miközben egyre kevesebb pénzből gazdálkodunk.

– A működési nehézségek nyilván kapcsolatban állnak azzal a szűnni nem akaró értelmezési zavarral, ami az amatőr, alternatív és független kifejezéseket övezi. Szerintetek hogyan lehet ezeket szétszálazni?

M. K.: – Úgy emlékszem, először az alternatív lett a szitokszó. Az utóbbi időben pedig elindult fentről az a törekvés is, hogy a függetleneket és az amatőröket mossuk össze, mintha az alternatívok amatőrök lennének, holott az alternatívok életvitelszerűen, magas szakmai színvonalon foglalkoznak a színházzal. Másrészt a függetlenek közt is sokaknak van színész vagy rendező diplomájuk, ugyanakkor a kőszínházakban is játszanak nem képzett színészek. Az átjárás tovább bonyolítja a helyzetet, mert a függetlenek is dolgoznak kőszínháziakkal, és fordítva. Ennek a kavardásnak nagy vesztese az amatőr színházi mozgalom, ők teljesen kiestek a képből, mivel mindenki azzal van elfoglalva, hogy ki hova tartozik, ki hova álljon... A kérdés abból a megközelítésből is fel szokott merülni, hogy a független színház már hogy lenne független, ha állami pénzt kap? Borzasztó a zűrzavar, de nem az identitás, hanem a pénz a fő konfliktusforrás. Évről évre visszatérő kérdés, hogy van-e egyáltalán pályázati forrás, és ha igen, akkor ki és hogyan juthat hozzá aszerint, hogy abban az évben éppen milyen feltételeknek kell megfelelni ahhoz, hogy egyáltalán jogosult légy a terveidet egy grémium elé terjeszteni, amelyik majd elbírálja, de azt úgymint felülbírálja a nemtudomki...

– És hogy néz ki mindez az alkotás felől?

B. J.: – Rendkívül egyszerűen. Mondok egy példát. Amikor Harsányi Attila az Aradi Kamaraszínházzal lép föl Szegeden a Régi Zsinagógában, akkor egy alternatív színház művésze, aki szabad akaratából, művészi energiáit mozgósítva teszi ezt. Majd visszamegy a Miskolci Nemzeti Színházba, a munkahelyére próbálni. Mindig is célunk volt, hogy a szakma átjárható legyen, ám az átjárást nem nagyon szereti a hatalom, mert zavarja őket. Zavarossá teszi a pénzelosztást, mivel nem egyértelmű a hatalmi helyzet, de semmilyen színházat nem lehet hatalmi szóval irányítani.

F. Zs.: – Húsz évvel ezelőtt azzal viccelődtünk, hogy nem kőszínház, hanem sírkőszínház. A régi vitákat akár tisztességesen lebonyolított „értékpárbaj” jeleneteknek is tekinthetjük, mai formájában viszont egy eltussolt egzisztenciális kérdésnek látszik.

M. K.: – Akik megmaradtak és túléltek, ma sok szempontból sokkal erősebbek, sokkal összetartóbbak, sokkal inkább rá vannak kényszerítve az információcserére, az együttműködésre. Tetszik vagy sem, mi profitáltunk ebből a nyomásból, mert sokkal inkább szem előtt vagyunk, sokkal többen látnak rá erre a problémára, s ezzel párhuzamosan sokkal nagyobb számban vonzzuk a közönséget. Újféle közösségek épültek, s nem csupán a kőszínházak és az alternatívok között lett nagyobb az átjárás, de eltűntek a nemzedéki szakadékok is. Hogy mást ne mondjak, a Fodor Tamás emblematis alakja köré szerveződött Stúdió K ma simán együtt tud működni a pályakezdő k2 Színházzal.

F. Zs.: – Röviden összefoglalva: az utóbbi négy-öt év tulajdonképpen szolidaritást hozott létre a színházak között. Jellemző, hogy mi fogalmakból, azok értelmezéséből, azokról szóló vitákkal indulunk el, a kormányzat pedig a hat kategória bevezetésével tisztázni vélte a kérdést.

B. J.: – Most éppen három van: nemzeti, kiemelt, egyéb... És nyilvánvalóan mi vagyunk az egyéb.

M. K.: – A valamikori támogatott, túrt és tiltott hármastól 25 év alatt visszajutottunk egy másik hármashoz, ami mintha rímelve az előzőre. Nyilván egyszerűbb lenne az élet hangos civilek és idegesítő alternatívok nélkül, de ezt már nem lehet visszacsinálni, bármekkora is az igyekezet.

– A kategorizálásra alapozott, ráadásul hektikus pénzelosztás hogyan befolyásolja a működéseket?

M. K.: – A kezdetekhez képest a legnagyobb változás az arányokban mutatkozik. Az első tíztizenkét évben a fesztivál fellépőinek 70-80%-a külföldi volt. Ez az arány mára teljességgel megfordult, aminek elsősorban anyagi oka van. Ugyanakkor a hazai kínálat is egyre gazdagabbá és burjánzóbbá vált, viszont a lehetőségeink egyre korlátozottabbak lettek. 2009-ben még 15 millió forintunk volt a fesztiválra és 28 millió működésre, ezzel szemben az idén, amiről most tudunk (*az interjú május közepén készült – a szerk.*), 18 milliót kapunk működésre, s a várostól további 9 milliót. Az összes többi, kisebb pályázatunk eredményét 73 nappal a fesztivál előtt, közel az év feléhez, még nem ismerjük, de működnünk kell. Muszáj előadás- és nézőszámot produkálni, hogy jövőre is esélyünk maradjon pályázni.

– Pár éve többen elkezdünk azon aggódni, hogy öregszik a THEALTER közönsége. Most viszont úgy tűnik, a színpadon és a nézőtéren is elindult a fiatalodás. Szerintetek van-e a fesztiválnak mentorfeladata?

M. K.: – Abszolút! Mindig is sok fiatal dolgozott velünk önkéntesként. 2011-ben indult el a tudatos fiatalítás a fellépők körében is, amikor a fesztivál az U21 alcímet kapta. Ráébredtünk, hogy eltelt két évtized, felnőtt egy új generáció, van utánpótlás, markánsan jelentkezik az új nemzedék. Nagyon sok fiatal van, aki akar és tud színházat csinálni, és nekünk az is a feladatunk, hogy kapcsolatba kerüljünk velük, hogy lehetőséget teremtsünk a pályakezdőknek arra, hogy találkozzanak egymással, a közönségükkel, hogy kimozdulhassanak az egyetemi közegből. A k2 Színház is 2011-ben volt először a vendégünk, láttuk, hogy jók, hogy megvan bennük a vadság, a kísérletező kedv, ami nekünk is jót tesz, mert így nem csak ugyanabban a körben és korosztályban mozgunk, mint addig. Szóval, igyekszünk évről évre megújulni, a fiatal nézők és alkotók számára is vonzóvá tenni a fesztivált.

– *Újítás a díszvendég státusz bevezetése is.*

M. K.: – Negyedik éve hívunk díszvendéget, Pintér Béla, Horváth Csaba, Urbán András után az idén a k2 Színház társulatát – az utóbbiak, mondhatni, itt nőttek fel. Az ötlet 2012-ben született, amikor a FESZ (Független Előadó-művészeti Szövetség) partnerünk volt a fesztiválszervezésben, ők és Schilling Árpád javasolták, hogy legyen egy zászlóshajója a fesztiválnak; egy olyan csapat vagy alkotó, aki emblemikus alakja a szcénának, s a néző kapjon egyfajta keresztmetszetet róla. Az elgondolás bevált, így megtartottuk. Ezzel egyidejűleg szakítottunk egy hagyományunkkal, ugyanis 23 évig távol tartottuk magunkat attól, hogy díjakat osszunk: 2012-ben ezt megtörtük, mert rájöttünk, a díjakkal is tudunk kommunikálni.

– *Kezdetől fogva több műfajú a fesztivál, de mintha újabban kevesebb lenne a táncszínházi produkció.*

B. J.: – Pontosabb úgy fogalmazni, hogy a nagy formátumú tánc tűnt el. Belsőbbé vált a műfaj, az alkotók többet dolgoznak belülről, tehát nem nagy történeteket mondanak el. A szólótáncosok közül Réti Anna vagy Fehér Ferenc mintegy természetes módon szívódtak bele a fesztiválba, ők egyedül, vagy kis létszámmal dolgoznak, csakúgy, mint Hód Adrienn. Ugyanakkor az is igaz, hogy az elérhető kínálatba ma már nem fér bele egy tíz-tizenöt fővel dolgozó együttes. Másrészt viszont csak darabszámra lett kevesebb a tánc, hiszen olyan alkotók, mint például Gergye Krisztián vagy Horváth Csaba az elmúlt években komplexebb nyelveket kezdtek el beszélni.

– *Az utóbbi időben több hazai és nemzetközi koprodukciós projekteket indítottatok. Milyen eredménnyel?*

M. K.: – Minden évben készülnek előadások kifejezetten a fesztiválra, és koprodukciós előadásaink is régóta születnek: tizenkét éve dolgozunk együtt Urbán Andrással, öt éve az Aradi Kamaraszínházzal. Ezekkel az előadásokkal alig jutunk el Pestig, miközben Romániában, Szerbiában rendszeresen díjakat nyernek, de kaptak már meghívást Brazíliába, Indiába. Szóval legalább három kontinensen jelen vagyunk, és állandó partnereink mellett új kapcsolatokat is építünk. Idén beszálltunk a Manna Tehetséggyógyító Programjába, így jött létre a *projekt*LULU*, és kezdeményezői voltunk egy nemzetközi együttműködésnek is, amely öt régiós színházi intézmény és fesztivál közös projektje. A készülő előadást Bojan Jablanovec, a Via Negativa vezetője rendezi, és biztosan látható lesz Szeged mellett Szabadkán, Temesváron, Újvidéken és Ljubljánában is. Izgulunk miatta, és büszkéek vagyunk rá.

– *Pécsen a POSZT mindenkinek ismerősen hangzik, Szegeden a Szabadtéri Játékok ugyanúgy. Hogy látjátok belülről, a THEALTER léte mennyire köztudott a városban?*

B. J.: – Ezen sokat szoktunk töprengeni, de ez nem csak marketing kérdése, hanem filozófia is. A Dóm teret mindenki látja, s egyébként is folyamatosan átjárnak rajta az emberek. Szerintem a mi azonosítási pontunk, a Régi Zsinagóga is van olyan erős, csupán annyival szerényebb ez a hely, hogy külön oda kell menni.

M. K.: – Igaz, hogy mi évente csak pár ezer embert mozgatunk, de ez a fesztivál jellegéből adódik, hiszen ezek stúdióelőadások, és a közönségünk többnyire teltházat biztosít. Az is fontos, hogy olyan helyszíneket hoztunk be a köztudatba, és csináltunk belőlük színházi létezés-

re alkalmas tereket, amibe senki más nem fogott volna bele. Voltak előadások kibebezett gimnáziumban, a Tisza-parton, a régi Hungária romos belsőjében...

F. Zs.: – ...és aki először lépett be oda, hátrahőkölt, hogy micsoda tér, micsoda lehetőségek! Nincs parketta, nincsenek ép falak, de valamennyi alkotó úgy jött ki belőle, hogy ezen az ütött-kopott helyen a saját őszinteségét és legerősebb művészi jelenlétét találta meg.

M. K.: – És nagyon fontos terepünk az utca, még akkor is, ha nem mindenki tudja, hogy épp belénk botlik. Azt, hogy minél több emberhez jussunk el, fontosabbnak tartjuk, mint azt, hogy mindenki tudja: ez a MASZK Egyesület és a THEALTER Fesztivál. Ez is része a misszióknak és a szabadságunknak.

B. J.: – Kétféle köztudat van, az egyik a közönség köz-tudata, ami nem egyenlő a várossal. A város egy bonyolult szövet, amiben mindenki megpróbál egy speciális jelenlétet produkálni, s mi ebben valahol a látható és a láthatatlan határán egyensúlyozunk. De félig hangosan is jobb lenni, mint nem lenni. Ha a THEALTER nem lenne Szegednek, az egy másik város lenne. Olyan, ami engem nem érdekelne.

Balog József, Martinkovics Katalin, Fábíán Zsolt, 2015, fotók: Révész Róbert